

розвитку психологічної компетентності вчителя закладу загальної середньої освіти. Подальшого дослідження потребують питання формування психологічної компетентності як цілеспрямованого і структурованого процесу в сучасній системі освіти України, удосконалення критеріїв і методів діагностування рівня розвитку професійної компетентності педагогів, зокрема і психологічної.

Список використаних джерел

1. Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»: Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України 23.12.2020 р. № 2736-20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text>.
2. Карамушка Л.М. Психічне здоров'я особистості під час війни: як його зберегти та підтримати : метод. рекомендації. К. : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2022. 52 с.
3. Захист психічного здоров'я учасників освітнього процесу в умовах війни та повоєнного часу : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конференції, присвяченої 105-й річниці від дня народження В. Сухомлинського, 05.05.2023 / уклад. О.Е. Жосан. – Кропивницький : КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського», 2023. – 320 с.
4. Педагогіка партнерства: реалії та перспективи : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конференції, присвяченої 104-й річниці від дня народження В. Сухомлинського, 11-12.10.2022 / уклад. О.Е. Жосан, В.В. Войтко. Кропивницький, 2022. – 378 с.
5. Нова Українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainskashkola-compressed.pdf>
6. Бакаленко О. Психологічна компетентність як ключова компетентність сучасного фахівця Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Теорія культури і філософія науки. 2018. Вип. 58. С.132.

ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ ПРЕДМЕТА «ЗАХИСТ УКРАЇНИ»: ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ТА МЕТОДИКИ **Олександр ЖОСАН,**

завідувач кафедри педагогіки, психології і корекційної освіти комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського», кандидат педагогічних наук

Конституція України визначає захист держави обов'язком громадян України, найважливішою функцією держави. Проблема національної безпеки є однією з ключових у розвитку будь-якого суспільства. Суспільна система, що не здатна забезпечити власну національну безпеку, завжди перебуває на межі ризику свого припинення. Одним із найважливіших елементів державності країни, атрибутом її самостійності, суверенітету, а також суб'єктом міжнародного життя є Збройні Сили.

Готовність Збройних сил України до виконання своїх функцій значною мірою залежить від її особового складу, зокрема підготовленості молоді до проходження військової служби.

Комплектування професійними та вмотивованими військовослужбовцями (Указ Президента України від 25.03.2021 № 121/2021 «Про рішення Ради

національної безпеки і оборони України від 25.03.2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України») [7] здійснюватиметься в єдиній системі, що охоплюватиме військову підготовку в закладах загальної середньої освіти, навчання в системі військової освіти та управління кар'єрою військовослужбовця, турботу про збереження життя і здоров'я особового складу, належне соціальне забезпечення військовослужбовців, членів їх сімей та осіб, звільнених з військової служби в запас і відставку, підготовку військово-навченого резерву.

Основою підготовки громадян України до національного спротиву є їх загальновійськова підготовка, що поділена на початкову та базову. Стаття 6 Закону України «Про основи національного спротиву» визначає – «Початкова підготовка організовується центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері освіти і науки, разом з Міністерством оборони України та проводиться в закладах загальної середньої освіти» [6].

Відповідно до статті 9 Закону України «Про військовий обов'язок та військову службу» допризовна підготовка включається до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, що реалізується у закладах загальної середньої освіти III ступеня (або структурних підрозділах інших закладів освіти), які забезпечують профільну середню освіту; закладах професійної (професійно-технічної) освіти, а також у закладах фахової передвищої освіти. Допризовна підготовка здобувачів зазначених вище закладів освіти реалізується через *викладання навчального предмета «Захист України» та військово-патріотичне виховання*. У закладах загальної середньої освіти предмет «Захист України» вивчається впродовж 10 і 11 класів та під час навчально-польових занять (зборів) (тематичний план № 1) і навчально-тренувальних занять (тематичний план № 2) [1; 2].

Типовою освітньою програмою закладів загальної середньої освіти у 2021/2022 навчальному році на вивчення предмета «Захист України» в закладах загальної середньої освіти передбачено: у 10–11 класах (рівень стандарту) – 1,5 години на тиждень (інваріантна складова); 2 години на тиждень за умови виділення 0,5 години з варіативної складової освітньої програми навчального закладу; у 10 – 11 класах (профільний рівень) – 5 годин на тиждень (інваріантна складова) [3].

Навчання здійснюється за навчальними програмами: «Захист України. Рівень стандарту». Навчальна програма для 10–11 класів закладів загальної середньої освіти; «Захист України. Профільний рівень». Навчальна програма для 10–11 класів закладів загальної середньої освіти [1; 2]. Суттєвою загальною рисою програм, відповідно до сучасних тенденцій в освіті, є надання вчителю значно більшої свободи в питаннях планування освітнього процесу. Вибір форм, методів та засобів навчання, зокрема і підручників, розподіл кількості годин, що відводяться на вивчення розділів та окремих тем (це стосується як порядку вивчення тем, так і розподілу часу на їх вивчення), учитель здійснює самостійно.

Реформування загальної середньої освіти передбачає модернізацію змісту освіти, що має ґрунтуватися на компетентнісному підході до навчання, а

найголовніше – орієнтуватися на здобуття учнями умінь і навичок, необхідних сучасній людині для успішної самореалізації у професійній діяльності, особистому житті, громадській активності [3].

Метою навчального предмета «Захист України» є формування в учнівської молоді життєво необхідних знань, умінь і навичок щодо захисту Вітчизни та дій в умовах надзвичайних ситуацій, а також системного уявлення про військово-патріотичне виховання. У період війни, яку Російська Федерація розв'язала і веде проти України, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей. Військово-патріотичне виховання визначено складовою національно-патріотичного виховання, що в часи воєнної загрози стає пріоритетом національно-патріотичного виховання. Військово-патріотичне виховання орієнтоване на формування у зростаючої особистості готовності до захисту Української держави, розвиток бажання здобувати військові професії, проходити службу у Збройних Силах України як особливому виді державної служби. Його зміст визначається національними інтересами України і покликаний забезпечити активну участь громадян у збереженні її безпеки від зовнішньої загрози [1; 5].

Відповідно до поставленої мети окреслено такі комплексні освітні та виховні завдання: ознайомлення учнівської молоді з основами нормативно-правового забезпечення захисту України, цивільного захисту та охорони життя і здоров'я; усвідомлення учнівською молоддю свого обов'язку щодо захисту України у разі виникнення загрози суверенітету та територіальній цілісності держави; набуття знань про функції Збройних Сил України та інших військових формувань України, їх характерні особливості; засвоєння основ захисту України, цивільного захисту, домедичної допомоги, здійснення психологічної підготовки учнівської молоді до захисту України; підготовка учнів до захисту України, професійної орієнтації молоді до служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, визначених чинним законодавством, до захисту життя і здоров'я, забезпечення власної безпеки і безпеки інших людей у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного часу [1].

Під час викладання навчального предмета «Захист України», окрім загальних підходів та принципів (науковості, доступності, достовірності, наочності та ін.), потрібно враховувати те, що молода людина 16–17 років (допризовного віку) отримує перше системне враження про Збройні сили України (інші збройні формування) і в цілому про сучасну проблематику національної безпеки та оборони нашої держави. Тому варто акцентувати увагу саме на практичній привабливості предмета, а не на заучуванні нормативно-правових актів, військових понять та визначень [3].

Для стимулювання пізнавальної активності учнів, їх дієвої самотійної діяльності під час уроків тематичного плану № 1 бажано використовувати роботу в групах, подібних до військових формувань, підрозділів (двійки, трійки, відділення тощо), а під час уроків тематичного плану № 2 – розширювати діапазон організаційних форм, методів навчання, способів навчальної взаємодії,

які максимально наближають навчальний процес до реального життя та забезпечують практичну спрямованість навчання. Для цього застосовують: вправи і завдання до них, що створюють передумови для співпраці, активної участі учнів у процесі навчання; завдання, що спонукають до діалогу, висловлюванню власних думок, міркувань, позицій, способів розв'язання проблеми; завдання творчого характеру, при розв'язанні яких учні виявляють ініціативу, самостійність, мають право вибору та власної аргументації; завдання, що спонукають до обміну думками, враженнями, включають спеціально сконструйовані ситуації вибору та моделювання життєвих ситуацій [3].

У 2022 році оновлено зміст навчальних програм «Захист України» (рівень стандарту) та «Захист України» (профільний рівень) для 10–11 класів закладів загальної середньої освіти (наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2022 № 698). Зміст програм доповнено: матеріалом з мінної небезпеки та з попередження ризиків поводження з вибухонебезпечними предметами; питаннями поведінки у надзвичайних ситуаціях, ознайомчими питаннями з кібербезпеки та з основними поняттями сучасної інформаційної безпеки; оновленим історичним ракурсом щодо подій російсько-української війни; матеріалом щодо основ національного спротиву; окремими «точковими» змінами розділах з тактичної, військової, домедичної підготовки та цивільного захисту. До проведення занять з тем, розділів, що додано в оновлену навчальну програму, рекомендується залучати досвідчених фахівців відповідних профілів та, за можливістю, організовувати інтегровані уроки [3].

Для досягнення оновленої мети навчання та виконання зазначених завдань постала необхідність модернізації змісту, форм і методів підготовки вчителя предмета «Захист України». Одним із шляхів підвищення результативності викладання предмета сьогодні є залучення до цього процесу осіб, які мають бойовий досвід. На нараді в Міністерстві у справах ветеранів, що відбулася в травні 2023 року, обговорили проєкт Програми підвищення кваліфікації фахівців із числа ветеранів за напрямом «Розвиток професійних компетентностей учителів предмета «Захист України» (розробник – Олександр ЖОСАН, завідувач кафедри педагогіки, психології і корекційної освіти, кандидат педагогічних наук, капітан запасу) у рамках запровадження нової моделі системи військової підготовки громадян України [8].

Серед учасників онлайн-наради були працівники Міністерства у справах ветеранів України, Міністерства оборони України, Командування сил територіальної оборони Збройних Сил України, Міністерства освіти і науки України, комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського», Експертної Ради при Міністерстві у справах ветеранів, Тернопільського міжшкільного ресурсного центру. Інститут на нараді представляли Віталій ДМИТРУК, директор, кандидат філологічних наук, доцент, та Олександр ЖОСАН.

Метою розроблення цієї програми є спроба імплементації практичного та ціннісного досвіду, набутого ветеранами війни під час участі у бойових діях, у систему освітньої діяльності за напрямом початкової загальної військової підготовки. Програма отримала схвальні відгуки учасників наради та була

рекомендована до використання у пілотному проєкті Міністерства у справах ветеранів. На нараді багато уваги було приділено питанням психологічної реабілітації ветеранів російсько-української війни, їх педагогічної та фахової підготовки до роботи в закладах освіти.

Модератор онлайн-наради Вікторія КОСЕНКО, головний спеціаліст експертної групи національно-патріотичного виховання Директорату вшанування пам'яті та формування позитивного образу ветерана Міністерства у справах ветеранів, відзначила високий рівень розробки програми, активність учасників під час обговорення, подякувала за пропозиції щодо удосконалення змісту і процесу викладання предмета «Захист України» та системи військово-патріотичного виховання, висловлені учасниками наради.

Унікальність нової програми підвищення кваліфікації за напрямом «Розвиток професійних компетентностей учителів предмета “Захист України” із числа ветеранів ЗСУ» полягає у значному збільшенні годин навчання (144 год.), а також у нових підходах до формування її змісту та структури.

Мета програми – розвиток мовно-комунікативної, психологічної, інноваційної, інклюзивної та предметно-методичної компетентностей учителів предмета «Захист України» із числа ветеранів ЗСУ в умовах реалізації завдань концепції «Нова українська школа».

Завдання програми: 1) сприяти впровадженню компетентнісного підходу до викладання предмета «Захист України»; 2) навчати вчителів сучасних методів, форм і засобів викладання та здійснення позакласної, позашкільної роботи; 3) сприяти розвитку у вчителів здатності співпрацювати в команді з іншими учасниками освітнього процесу.

Очікувані результати навчання за програмою:

- **знати і розуміти:** нормативно-правові засади діяльності вчителя; зміст і структуру навчальних програм з предмета «Захист України»; сутність та шляхи впровадження компетентнісного підходу в освіті відповідно до завдань Концепції «Нова українська школа»; зміст та форми педагогіки партнерства; шляхи формування здатності до командної взаємодії, ініціативності, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення; особливості викладання предмета «Захист України» під час війни та в повоєнні роки; зміст і структуру Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України;

- **вміти:** розвивати професійні компетентності у процесі викладання; реалізувати навчальну програму на основі компетентнісного підходу; оптимізувати та диференціювати навчання учнів на уроках предмета «Захист України»; використовувати на уроках та в процесі позакласної, позашкільної роботи ідеї Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді;

- **оцінювати:** стан фізичної та психологічної підготовки учня; досягнення учнів на конкретному уроці, з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей; результати навчально-пізнавальної діяльності учнів: знаннєвий, когнітивний, діяльнісний, ціннісний компоненти; результативність власної педагогічної діяльності.

Перший розділ навчального плану підвищення кваліфікації вчителів

«Соціально-гуманітарний» (18 аудиторних годин та 10 годин самостійної роботи) містить теми: «Нормативно-правове забезпечення діяльності вчителя Захисту України», «Україна в контексті сучасних інтеграційних та геополітичних стратегій», «**Міжнародне гуманітарне право про захист жертв війни та цивільних об'єктів**», «Інфомедійна грамотність учасників освітнього процесу», «Захист інтелектуальної власності та культура академічної доброчесності», «Інноваційна освітня діяльність: зміст і форми», «Робота з безпеки життєдіяльності в закладі освіти та охорони праці», «Сучасні підходи до навчання дітей з особливими освітніми потребами».

У другому розділі «Психолого-педагогічні аспекти діяльності вчителя» (28 аудиторних годин та 16 годин самостійної роботи) передбачено вивчення тем: «Компетентнісний підхід в освіті: європейський досвід та українські перспективи», «Загальні компетентності вчителя: зміст і структура», «Професійні компетентності вчителя: зміст і структура», «Мовно-комунікативна компетентність учителя», «Психологічна компетентність учителя», «Військова психологія», «Загальна дидактика: стан та перспективи розвитку», «Педагогіка партнерства як чинник ефективної взаємодії учасників освітнього процесу».

Третій розділ «Розвиток предметно-методичної компетентності вчителя» містить теми: «Методичні аспекти діяльності вчителя предмета “Захист України”». «Вимоги до сучасного уроку та позакласного заходу», «Захист України : навчальна програма для закладів загальної середньої освіти 10–11 класи, рівень стандарту», «Захист України : навчальна програма (профільний рівень) для 10–11 класів закладів загальної середньої освіти, для закладів спеціалізованої освіти військового профілю», «Інформаційно-комунікаційні та цифрові технології в освітньому процесі», «Оцінювання навчальних досягнень учнів на уроках предмета “Захист України”», «Вимоги безпеки на уроках і позакласних заходах з предмета “Захист України”», «Методика використання образної наочності на уроках», «Методика використання картографічної наочності на уроках», «Викладання навчального матеріалу розділів “Основи національної безпеки України”, **“Військово-історичні, правові основи захисту України”**, “Збройні Сили України на захисті України”, “Стройова підготовка та прикладна фізична підготовка”, “Вогнева підготовка”, “Тактична підготовка”, **“Військова топографія”**, “Основи цивільного захисту”, “Домедична допомога”», «Сучасні підходи до організації патріотичного виховання дітей та молоді».

Третій розділ навчального плану – «Діагностико-аналітичний» – розрахований на 12 аудиторних годин і 30 годин самостійної роботи та передбачає проведення настановного заняття, вхідного і вихідного комплексного діагностування слухачів, захисту випускних творчих робіт та заліку.

Навчання за цією програмою у рамках пілотного проєкту Міністерства у справах ветеранів буде організоване кафедрою педагогіки, психології і корекційної освіти комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського» спільно з науково-методичною лабораторією виховної роботи, фізичної культури та безпечного освітнього середовища. До викладацької групи увійдуть науково-

педагогічні працівники кафедр інституту, найкращі вчителі та викладачі предмета «Захист України» закладів освіти області. До викладання окремих тем і проведення практичних занять планується також залучення представників військових навчальних закладів.

Про зміст та реалізацію майбутнього пілотного проєкту та умови участі в ньому можна буде ознайомитися на сайті кафедри педагогіки, психології і корекційної освіти в розділі «[Захист України. Виховання громадянина-патріота](#)».

Список використаних джерел

1. Захист України : навчальна програма для закладів загальної середньої освіти, 10–11 класи. Рівень стандарту (наказ Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2022 року № 698). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.zakhyst.Ukrayiny-10-11-standart.pdf>.
2. Захист України : навчальна програма, 10-11 класи. Профільний рівень : для закладів загальної середньої освіти, закладів спеціалізованої освіти військового профілю (військових, військово-морських ліцеїв, ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою) (наказ Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2022 року № 698). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.zakhyst.Ukrayiny-10-11-profil.pdf>.
3. Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році. Захист України, 10–11 класи. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/875/87596/Dodatok_13_IMR_2022-2023_Zahist_Ukrayini.pdf.
4. Про військовий обов'язок та військову службу : Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-ХІІ (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>.
5. Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015р. № 641 : наказ Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 р. № 527. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-deyaki-pitannya-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya-v-zakladah-osviti-ukrayini-ta-viznannya-takim-sho-vtrativ-chinnist-nakazu-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini-vid-16062015-641>.
6. Про основи національного спротиву : Закон України від 16.07.2021 р. № 1702-ІХ (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>.
7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25.03.2021 р. «Про Стратегію воєнної безпеки України» : Указ Президента України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>.
8. У Мінветеранів обговорили шляхи залучення ветеранів до викладання предмета «Захист України» у школах / Вебсайт Міністерства у справах ветеранів України. URL: <https://mva.gov.ua/ua/news/u-minveteraniv-obgovorili-shlyahi-zaluchennya-veteraniv-do-vikladannya-predmetu-zahist-ukrayini-u-shkolah?fbclid=IwAR2usc4Viz3dDj9lxsrDWs4SV6ZdqmCamJNn6T55Lfl6JG0k46ZdbvNJvPo>.